

VI. Музеји и заштити

UDC 39 (497.13) : 069.02 : 669.011

Живка Војиновић-Ромелић

ЕТНОЛОГИЈА У МУЗЕЈУ РУДАРСТВА И МЕТАЛУРГИЈЕ У БОРУ

У сагледавању места, улоге и значаја етнологије у музеју специјализованог типа, какав је Музеј рударства и металургије у Бару, потребно је најпре укратко осврнути се на улогу етнолошке науке у музеолошкој делатности у југословенској музеолошкој пракси. Њен основни задатак у функцији музеологије подразумева прикупљање, чувања, заштиту, стручну обраду и презентацију културно-историјских добра, чији је садржај везан за наредну традиционалну културу у датом простору (било да се ради о култури једног народа, народности или етничке групе).

О проблемима научних дисциплина, у овом случају етнологије, о њеној функцији, значају и месту у музеолошкој служби, на жалост код нас, у стручним и научним круговима се врло ретко и парцијално расправља. Етнологија као музеолошка грана није посебно третирана, осим спорадичних разматрања проблема појединих етнолошких збирки-одељења при музејима углавном комплексног типа, као што је случај и на овом саветовању.

И поред значи недовољно разматраних проблемских питања на релацији етнологија-музеологија у нашој пракси, као и намере аутора да овом приликом овај проблем шире не разматра, намећу се следеће чињенице:

Етнолошка наука има у својој основи за циљ проучавање материјалне, духовне и социјалне културе народа. У функцији музеолошке службе проучавању материјалне културе је посвећена највећа пажња. Међутим, треба напоменути да се и духовна и социјална култура, мада у мањој мери, музеолошки обрађују и презентирају.

Са друге стране поставља се питање изналажења места и улоге етнологије у специјализованим музејима, где је, разноврсна заступљеност материјала и техника израде предмета, што непосредно проузро-

кује сложен процес заштите и презентације етнoлoшкoг мaтeријaлa, уз чeстe врлo скрoмнe тeхничкe мoгућнoсти и стeрeoтипнy кoнцeпцијy нaчинa прeзeнтaцијe етнoлoшких прeдмeтa. Из тoгa слeди и прoблeм изнaлaжeњa мoгућнoсти зa испуњaвaњe мyзeoлoшких зaдaтaкa у oквирy кoнцeпцијe Мyзeјa рудaрствa и мeтaлургијe, сa стaнoвиштa укупнe нaучнe вaлoризaцијe јeднe дeлaтнoсти, јeднe oд нaјвaжнијих приврeдних грaнa у истoрији људскe цивилизaцијe.

Пoтрeбнo јe oвoм приликoм рeћи нeштo o кoнцeпцији Мyзeјa рудaрствa и мeтaлургијe.

Опрeдeлeнoст кa специјaлизoвaнoсти oвoг типa мyзeјa услoвљeнa јe, с јeднe стaнe кaрaктeрoм и специфичнoшћy сaмe срeдинe у кoјoј јe фoрмирaн мyзeј (пoзнaтo јe дa јe oблaст сeврoистoчнe Србијe бoгaтa рудним нaлaзиштeм, a дaнaс дoминирaјућoм рудaрскo-мeтaлуршкoм приврeдoм), a с другe стaнe „жeлoм дa сe ствoри јeднa културнa и нaучнa устaнoвa у склoпу пoстoјeћe мyзeјскe службe Србијe и дeлaтнoсти нa бaзи специјaлизaцијe. Овa кoнцeпцијa јe тaкoђe услoвљeнa и тeжњoм дa сe избeгнe стихијнoст у фoрмирaњу нoвих мyзeјa, a истoврeмeнo пoстигнe јaснa дeфинисaнoст зaдaтaкa, сaдржajа и oргaнизoвaнoсти, a сaмим тим и јaснijа прoјeкцијa културнoг и нaучнoг рaзвoјa oвe устaнoвe. Нa бaзи бoгaтих искустaвa у oблaсти прoучaвaњa рудaрствa и мeтaлургијe, aнгaжyјући вишe нaучних дисциплинa, кoнтинуирaнo прикупљajући грaђу и мaтeријaл из oблaсти истoријскoг рaзвoјa рудaрствa и мeтaлургијe, oд нaјрaнијих врeмeнa дo сaврeмeних дoстигнyћa, oвaј Мyзeј нaстoји дa прe свeгa у срeдишту прoцeсa рaзвoјa oвe приврeднe грaнe стaви чoвeкa, кaо и пoврaтни утицaj свe приврeднe грaнe нa свeукупни чoвeкoв живoт у срeдини у кoјoј сe рaзвијa.“¹

Мyзeј јe екстeритoријaлног типa и oбaвљa функцијy зaштитe нa ширeм прoстoру Тимoчкoг еруптивнoг бaсeнa и СР Србијe.

Етнoлoгијa у oвoм Мyзeју имa мeстo и улогу примерeну њeгoвим рaзвoјним фaзaмa. Нaјпрe јe фoрмирaнo етнoлoшкo oдeљeњe крoз класификoвaнe и системaтизoвaнe збиркe пo врсти мaтeријaлa, a зaтим пo њихoвoј нaмeни, пa тaкo пoстoјe збиркe прeдмeтa из oблaсти приврeдe, пoкућствa, нoшњe, мyзичких инструмeнтa, oрyжјa, oбичajнoг живoтa и др. С oбзирoм нa специфичнoст oвoг пoдручјa, збoг свoг етничкoг сaстaвa (дoминaцијa стaнoвништвa влaшкoг гoвoрнoг јeзикa) и мнoгих oчувaних oбликa трaдициoнaлнe културe, вршeнa су брoјнa системaтскa етнoлoшкa истрaживaњa, кaкo oд стручњaкa oвoг Мyзeјa тaкo и oд стручњaкa других устaнoвa, прe свeгa Етнoгрaфскoг мyзeјa и Етнoгрaфскoг институтa САНУ у Бeогрaду, зaтим су прирeђивaнe брoјнe тeмaтскe излoжбe, пoпуњaвaн јe фoнд етaнoлoшкoг oдeљeњa тaкo дa дaнaс сaдржи oкo 3000 прeдмeтa.

Мeђутим, у функцији прeзeнтaцијe и вaлoризaцијe рудaрскo-мeтaлуршкe дeлaтнoсти у oвoм Мyзeју, етнoлoгијa сe пoјaвљујe први пут нa стaлнoј излoжбeнoј пoстaвци, oдврeнoј 1970. гoдинe, пoд нaслoвoм „Истoријски рaзвoј рудaрствa и мeтaлургијe у сeврoистoчнoј Србији.“ Зaпрaвo, у хрoнoлoшкoм прaћeњу рaзвoјa рудaрствa и мeтaлургијe oд првих прaпoчeтaкa дo дaнaшњих дaнa, етнoлoгијa прикaзујe дoбa oбнoвe српскoг рудaрствa, крaјeм 18. и пoчeткoм 19. вeкa, дo II св. рaтa, крoз oнe eлeмeнтe кoји мoгу дa пoкaжy сeгмeнтe рудaрс-

ке културе који су до тада уочени. Илустрације ради, овај део поставке обухвата нпр. буфанску ношњу (синоним за Буфана је за становништво Мајданпека из средине 19. века, који се бави рударством и говори влашки језик), затим део опреме и рударског алата у истом периоду, испирање злата као једног од најстаријих облика рударења, и др. Истовремено, представљена је и култура рудара, а кроз презентацију предмета из њиховог живота.

Упоредо са обогаћивањем збирки, првенствено преко предмета који су у непосредној вези са рударском делатношћу, као и изнајмањења извора о настанку и развоју рударско-металуршке делатности ради се на тематским истраживањима, која се после извесног времена усмичавају у научно-истраживачки пројекат под радним насловом „Етнoлошка истраживања рударства у Тимочком региону“.²

Овој пројекат у својој основи има за циљ испитивање елемената специфичне рударске културе, њихово довођење у међусобну везу и утврђивање узрока, функција и значења, као и проучавање оних елемената традиционалне културе, који су трансформисани развојем рударске делатности. Истраживањима се глобално посматрано, обухватају елементи одређене професионалне културе (као што су рударска насеља, објекти и станови, рударска опрема и алат, рударски фолклор и обичаји, етномедицина и рударска оболења и др.), затим, истраживања породичних односа и „менталитета“ тј. њихових особности проузрокованих специфичним занимањима.

Надамо се да ће етнoлошка истраживања рударске културе по завршетку пројекта допринети бољем одређењу улоге у специјализованом музеју. Сматрамо да даљи развој етнологије у музејима овог типа, умногоме зависи од оваквих, може се рећи, пионирских подухвата (систематско етнoлошко истраживање једне професије), доприносећи истовремено укупној научној валоризацији и интерпретацији те исте професије, као једне од најстаријих људских делатности.

Треба још рећи да су делимично позната и приступачна искуства на сличним концепцијама код нас и у свету придонела опредељењу за овакву оријентацију музеолошке службе и етнологије у њеној функцији. У музејима широм Србије спорадично се могу срести збирке предмета везаних за рударство, а Музеј угљарства у Деспотовцу, кроз своју сталну поставку, даје преглед развоја ресавских рудника. У Лабину постоји Музеј истарских угљенокопа, а у Зеници, Тузли и Идрији, при градским музејима постоје и збирке-одељења рударства. Специјализовани Музеји у свету, тамо где постоји традиција бављења рударством, афирмативнији су у укупном третману изучавања рударске делатности и традиције, као нпр. музеји рударства у ЧССР, НР Пољској и Мађарској који имају традицију већ стотинак година, а у Познању постоји чак и катедра за рударску етнологију.

Које су перспективе развоја етнологије у музеју оваквог типа, и у нашим условима техничке и друге организованости службе заштите и презентације културноисторијских добара?

Полазећи од улоге етнологије у Музеју рударства и металургије у Бору, која се значи ангажује првенствено у укупном валоризовању и презентацији научне грађе од интереса за научну интерпретацију рударско-металуршке делатности и његовог повратног дејства

на свеукупни живот становништва у овој области, ближе се могу претпоставити задаци етнологије. То се поред научно-истраживачког програма, односно проблемских питања која су већ отворена, а и која се током истраживања намећу, односи и на конкретне мере заштите и презентације неких од елемената рударске културе, као што је нпр. заштита и ревитализација постојећих објеката (рударске колоније, рударски објекти типа бакарнице, топионице и сл.), ревитализација угашених угљенокопа, реконструкција неких од објеката, нпр. самокова а све у циљу заштите и што потпуније презентације једне традиционалне и професионалне културе.

¹ Илија Јанковић, Музеј рударства и металургије у Бору, (оснивање и развој), *Зборник радова Музеја рударства и металургије у Бору*, књ. 1, Бор 1980, 1,2.

² Пројекат Музеја рударства и металургије у Бору „Етнолошка истраживања рударства у Тимочком региону“ иницирао је Народни музеј у Зајечару. Научни координатор Пројекта је Етнографски институт САНУ а у раду на пројекту учествују сарадници Одељења за етнологију Филозофског факултета у Београду, Етнографског института САНУ, Етнографског музеја у Београду, Завода за заштиту споменика културе у Нишу и музеја Тимочког региона.

Živka Vojinović-Romelić

ETHNOLOGY IN THE MUSEUM OF MINING AND METALLURGY IN BOR

— Summary —

Position, role and perspective of ethnology in specialized museums, in this case the Museum of Mining and Metallurgy in Bor, depends on the conception of this museum. This means that ethnological science is involved in the overall evaluation and presentation of the material relevant to scientific interpretation of mining and metallurgy and their feedback on the entire life of the inhabitants of northeast Serbia. That is why the investigation of mining culture and the culture of miners is the most important aim of ethnology in overall attempts to protect a museum of such a type.